

ADATOK A FALUSI LAKOSSÁG SAJÁT KÖNYVEL
VALÓ ELLÁTOTTSÁGÁRÓL

A Szövetkezeti Országos Szövetségének intézményeként működő Szövetkezeti Kutató és Üzemszervezési Iroda évek óta tanulmányozza a falusi vásárlóerő és áruforgalom alakulását, az ellátás és a szolgáltatások módját és színvonalát. Az iroda az elmúlt években számos kiadványt bocsátott közre munkájáról és ezekkel befejezettek tekintette vállalt feladatainak első munkaszakaszát, az elmúlt időszak elemzését.

Munkájának második szakaszában egyes mikroökonómiai tényezők feltárását kezdte meg. Az e körbe tartozó feladatok között a legnagyobb az 1961-ben kezdett és az 1962. év folyamán befejezett, mintegy ötezer falusi háztartásra kiterjesztett megfigyelés sorozat. Ennek a célja az volt, hogy foglalkozás, kor és jövedelmi rétegeken belüli csoportosításban bemutassa a falusi lakosság életmódját, munkaviszonyait, jövedelmének nagyságát és összetételét, kiadásainak alakulását, lakással, valamint tartós fogyasztási javakkal való ellátottságát; tehát az igényeket és a keresletet, valamint a további fejlődést befolyásoló tényezőket.

A megfigyelés sorozat színhelyéül a megfelelő reprezentáció érdekében az ország 11 megyéjében 110 községet jelöltek ki. A mintegy ötezer háztartás megkérdezése útján nyert adatokból közel négyezer háztartás adatait ítélték megbízhatónak és feldolgozásra alkalmasnak. *

A falusi saját könyvvállomány megismerése érdekében a kérdőbiztosoknak meg kellett állapítaniuk, hogy az egyes háztartásokban mennyi az egy olvasni tudó családtagra eső könyvek száma tankönyvek nélkül.

A könyvek számára vonatkozólag a következő kategóriákat állapították meg: semmi, 1-10, 11-25, 26-100, 101-250 kötet, 250 felett. A válaszokból táblázatokat alkottak.

*/
Falusi megfigyelési sorozat. 1961-1962. Bp. 1963. / Szövetkezeti Kutató és Üzemszervezési Iroda. Tanulmányok./

1. VÖLGYESI Miklós: A falusi lakosság összetétele.
2. VÖLGYESI Miklós: Falusi lakásviszonyok.
3. VÖLGYESI Miklós: A falusi lakosság tartós javakkal való ellátottsága. - A könyvvel való ellátottság adatai a 19-26. oldalon található.

Egy olvasni tudó személyre eső könyvvállomány

A család fő foglalkozása	A háztartások száma, ahol az egy olvasni tudó személyre eső könyvvállomány						
	semmi	1-10	11-25	26-100	101-250	250 felett	Összesen
	1	2	3	4	5	6	7
Mezőgazd.	900	1060	397	134	12	7	2510
Munkás	180	341	206	89	5	2	823
Értelmiségi	38	138	143	153	24	10	506
Összesen	1118	1539	746	376	41	19	3839

Tájékozódásra még több lehetőséget nyújt a százalékos táblázat:

A háztartások százalékos megoszlása könyvvállomány szerint

A család fő foglalkozása	A háztartások száma az összes háztartások százalékában, ahol az egy olvasni tudó személyre jutó könyvvállomány						
	semmi	1-10	11-25	26-100	101-250	250 felett	Összesen
	1	2	3	4	5	6	7
Mezőgazd.	35,8	42,2	15,9	5,3	0,5	0,3	100,0
Munkás	21,9	41,5	25,0	10,8	0,6	0,2	100,0
Értelmiségi	7,5	27,3	28,3	30,2	4,7	2,0	100,0
Átlag	29,1	40,1	19,4	9,8	1,1	0,5	100,0

A táblázatokra tekintve feltűnik a könyvvállomány nélküli, vagy csak nagyon kevés könyvvel rendelkező háztartások magas száma. A kitöltött kérdőívek első átnézése után az intézet a könyvtulajdonosokról és könyveik számáról szóló adatokat nagyon alacsonynak tartotta. Ezt a véleményüket megerősítette az is, hogy a vizsgált háztartások egyéb javakkal való ellátottsága lényegesen jobbnak mutatkozott. Ezért felhívták a kérdőbiztosokat, hogy a kapott válaszokat ellenőrizzék, győződjenek meg arról, vajon a feleletek megfelelnek-e a tényleges helyzetnek. A felülvizsgálat során bebizonyosodott, hogy az eredeti válaszok hűen jellemezték a könyvellátottság helyzetét. Ezt nem csak a kérdezettek erősítették meg, hanem a kérdőbiztosok a lakásban körülnézve is ugyanezt tapasztalták.

A könyvnélküli 1118 háztartás tagjainak nagyon kis része lehet csak i-

dős kora miatt irni-olvasni nem tudó. Közéjük azonban csak a mezőgazdasági foglalkozásuak nagyon kis, a munkások elenyészően alacsony hányada tartozhat, de semmiképpen sem az értelmiségiek. A korábbi idők iskolázatlansága szerepet játszhat tehát a könyvvállomány hiányában, vagy nagyon alacsony voltában, de semmi esetre sem indokolhatja az ilyen háztartások sajnálatosan nagy arányát.

A számok további tanúsága szerint a könyvvel rendelkező mezőgazdasági és munkás háztartások között a legnagyobb számban a minimális - 1-10 db-ig terjedő - könyvvállományuak szerepelnek; az értelmiségiek legnagyobb része azonban már a középkategóriába - 26-100 kötettel rendelkezők sorába - tartozik.

A mezőgazdasági háztartások háromnegyede vagy egyáltalában nem rendelkezik könyvvel, vagy megelégszik minimális könyvvel. Ezen a csoporton belül is csak minden harmadik háztartásban található olvasni tudó személyenként 11-25 kötet könyv. Husz mezőgazdasági háztartás közül csak egynek az egy olvasni tudó családtagra számított könyvvállománya változik 26-100 kötet között. Ennél nagyobb személyi könyvtárral már csak kis töredékük, 100 közül alig egy háztartás rendelkezik.

A munkások könyvvel való ellátottsága már egészségesebben alakult, mint a paraszt lakosságé. Lényegesebben kevesebb a könyvnélküli háztartások száma és sokkal több családban találunk 26-100 könyvet is.

A legkedvezőbb képet - érthető módon az értelmiségieknél találjuk. Ennek ellenére felvetődik a kérdés, milyen okok következtében él "könyvtelenül" az értelmiségi háztartások 7,5 %-a, azaz minden tizenharmadik e típusba tartozó háztartás, milyen körülmények hatására mondott le a falun élő értelmiségiek egy része legalább néhány kedvenc kötete, vagy munkájához szükséges szakkönyve birtoklásáról. Meg lehetne kérdezni azt is, hogy el tudják-e látni - nem egyszer oktató - hivatásukat ezek az értelmiségiek?

A minimális könyvvállománnyal rendelkezők kategóriájába, valamint az elfogadható állománnyal rendelkezőkébe a falusi értelmiség 27,3, illetve 28,3 %-a tartozik. Az értelmiségi háztartások közel harmada személyenként 26-100 könyvvel rendelkezik. A 100-nál, illetve 250-nél több könyvvel bírók hányada elfogadhatónak látszik.

A könyvvel való ellátottság megítélésénél nyilvánvalóan figyelembe kellene venni a felmért községek könyvtári ellátottságát is. Nagyon tanulságos lett volna tudni, hogy a vizsgált háztartások tagjai között milyen számban vannak könyvtári olvasók. Különösen fontos kérdés, hogy olvasnak-e a könyv-

tárban azok is, akiknek nincsenek saját könyveik. A tanulmány nem csupán az ezekre a kérdésekre adandó válasszal marad adósunk, hanem igen nagy tájékozatlanságot árul el ezen a téren. Ezt írja:

"Az iskola és ahol művelődési ház van, minden esetben rendelkezik kölcsönkönyvtárral. Ezenkívül található kölcsönkönyvtár azokban a falvakban, ahol földművelésszövetkezeti központ, állami gazdaság, vagy legalább mérsékelt nagyságu ipari üzem működik. Mindezek száma azonban a falvak összességének mintegy negyedére korlátozódik." (Kiemelés tőlem. U. I.)

A tanulmány szerzője a továbbiakban is utal még "hazai könyvtáraink alacsony szintjé"-re. Nem tudva azt sem, hogy az ország minden egyes községében működik tanácsi közművelődési könyvtár, vagy legalább könyvkölcsönző, az ilyen ítélet nemcsak hamis, hanem rendkívül felelőtlen.

A munka a továbbiak során az alacsony könyvvállományt előidéző okok feltárása érdekében a háztartások nagysága és a könyvvállomány közötti összefüggéseket mutatja be.

A háztartások százalékos megoszlása a könyvvállomány és a háztartás nagysága szerint:

A háztartás tagjainak száma	A háztartások száma az összes háztartások százalékában, ahol az egy olvasni tudó személyre eső könyvvállomány						
	semmi	1-10	11-25	26-100	101-250	250 felett	Összesen
1	37,0	28,7	16,8	14,0	2,8	0,7	100,0
2	32,6	33,3	22,3	9,7	1,5	0,6	100,0
3	27,0	38,9	20,0	12,2	1,4	0,5	100,0
4	26,0	40,4	21,7	10,3	1,1	0,5	100,0
5	27,4	43,9	19,2	8,1	1,0	0,4	100,0
6	32,1	44,9	14,3	7,6	0,3	0,8	100,0
7	37,0	41,4	14,8	6,8	-	-	100,0
8-9	38,7	46,2	10,1	5,0			100,0
Átlag	29,1	40,1	19,4	9,8	1,1	0,5	100,0

A táblázat adatai szerint a könyvvállomány alakulása a 3-5 tagu, közepes háztartásoknál a legkedvezőbb. Köztük a legalacsonyabb a könyvvel egyáltalán nem rendelkezők aránya, a legmagasabb a közepes könyvvállományuaké.

A könyvtelen háztartások között a legtöbbet a nagyon kicsi vagy nagyon nagy családoknál találjuk. Az utóbbi nyilvánvalóan anyagi okokra vezethető

vissza, az előbbi viszont magukra maradt nem olvasó öregekre utal. Közepes nagyságú családok tagjai között már könnyebben akad olvasni szerető ember, rendszerint biztosíthatók itt még az anyagi feltételek is.

Az anyagi tényezők hatását mutatja be a következő táblázat.

A háztartások százalékos megoszlása a könyvvállomány és az egy főre jutó évi pénzbevétel szerint:

Egy főre eső évi pénz- bevétel 1000 Ft	A háztartások száma az összes háztartások százalékában, ahol az egy olvasni tudó személyre eső könyvvállomány						
	semmi	1-10	11-25	26-100	101-250	250 felett	Összesen
0-2	45,3	38,3	14,1	2,3	-	-	100,0
3	48,0	39,5	10,6	1,6	0,3	-	100,0
4	38,2	45,5	11,8	4,0	0,3	0,2	100,0
5	34,4	44,8	15,3	4,4	0,7	0,4	100,0
6-7	28,4	43,0	19,4	8,3	0,7	0,2	100,0
8-10	23,6	37,8	23,8	13,0	1,1	0,7	100,0
10-15	17,6	37,2	26,7	16,2	1,7	0,6	100,0
16-20	20,5	31,5	21,1	22,4	3,2	1,3	100,0
21-től	17,5	22,7	23,7	25,8	7,2	3,1	100,0
Átlag	29,1	40,1	19,4	9,8	1,1	0,5	100,0

Nyilvánvaló az összefüggés az egy főre eső pénzbevétel és a saját könyvvállomány nagysága között. Az alacsonyabb jövedelmű rétegeknél az elsőrendő, illetve az annak tartott szükségletek kielégítésére nélkülözhetetlen összegek természetesen korlátozzák a könyvre fordítható kiadás nagyságát. Ebből az is következik, hogy a könyv széles körű elterjedéséhez nem elegendő viszonylag alacsony szinten történő ármegállapításuk. Az eredmények csak akkor válhatnak teljessé, ha az átlagos és különösen a kisebb jövedelmű rétegek életszínvonala elér egy bizonyos mértéket.

Valószínű az is, hogy a "könyvtelenség" és a háztartásokban található könyvek alacsony száma az iskolázatlanságon, az elégtelen jövedelmen kívül a rossz lakásviszonyokkal is összefüggésben áll. A zsúfolt lakás, a vilnyvilágítás hiánya nem nagyon kedvez az olvasásnak.

Nem független az olvasás, a könyvtulajdon gyakorisága a táj termelési jellegétől sem. Erre vonatkozólag az itt következő táblázat nyújt adatokat.

A háztartások százalékos megoszlása a tájjelleg és a könyvállomány szerint:

Tájjelleg	A háztartások száma az összes háztartások százalékában, ahol az egy olvasni tudó személyre eső könyvállomány						
	semmi	1-10	11-25	26-100	101-250	250 felett	Összesen
Főleg szántó-földi termelés	33,2	36,6	18,7	10,0	0,9	0,6	100,0
Főleg állattenyésztő	22,6	50,1	19,6	6,3	0,9	0,5	100,0
Főleg gyümölcs-zöldségtermelő	27,5	41,1	18,8	11,2	0,9	0,5	100,0
Bánya-ipari	34,7	30,0	21,1	12,1	1,7	0,4	100,0
Üdülő	36,5	31,2	19,8	9,7	2,0	0,8	100,0
Átlag	29,1	40,1	19,4	9,8	1,1	0,5	100,0

Feltűnő, hogy az állattenyésztő területeken viszonylagosan alacsony a könyvnelküli háztartások száma. A minimális könyvmennyiség - 1-10 kötet személyenként - itt a háztartások felénél megtalálható. Nagyobb könyvállományt azonban ezeknek a tájaknak a lakóinál sem találunk. Talán nem tévedünk, ha feltételezzük, hogy az állattenyésztés fokozottabban követeli meg a minimális műveltséget és szakmai ismereteket, mint például a növénytermesztés. Nagyobb mennyiségű könyv megszerzését azonban akadályozza az anyagi feltételek hiánya.

Érdeklődésre tarthat számot a háztartások megyék szerinti könyvellátottsága. Helytelen volna azonban, ha nem vetnénk itt egy pillantást ugyanezeknek a megyéknek a könyvtári könyvellátására is. A felmérés adataiból összeállított táblázatot ezért saját 1962. évi adatainkból kiegészítettük a megfelelő megyék falvaiban ezer lakosra átlagosan jutó könyvtári kötetek számával is. (Táblázat a 64. oldalon.)

Érdekes, hogy az arányilag egyenletesebb könyvtári ellátással szemben a saját könyvállomány területén igen nagy eltérések mutatkoznak az egyes megyék adatai között. A felmérést végző intézet ezt a könyvterjesztő hálózat működésének színvonalával és a tájjellegből eredő okokkal magyarázza. A magunk részéről úgy véljük, hogy ezeken kívül a fentiek során elemzett tényezők összessége, valamint a terület műveltségi adottságai együttesen e-

redményezték a saját könyvvél való ellátottság jelenlegi helyzetét.

A Szövetkezeti Kutató és Üzemszervezési Iroda hasznos munkát végzett, amikor a könyvterjesztés figyelmét súlyos és halaszthatatlan adósságára hívta fel.

A könyvvállomány megoszlása megyék szerint:

Megye	A háztartások száma az összes háztartások szá- zalékában, ahol az egy olvasni tudó személyre eső könyvvállomány:							A megye közsé- geiben 1000 la- kosra jutó kvtár	
	semmi	1-10	11-25	26-100	101-250	250 felett	Össze- sen	Köt. sz.	Kölcs. sz.
Bács-Kis- kun	19,1	46,2	21,8	10,9	1,7	0,3	100,0	643	2620
Borsod	34,9	40,3	15,8	8,1	0,9	-	100,0	632	2566
Csongrád	17,1	53,1	22,4	5,4	0,5	1,5	100,0	681	2727
Győr	12,2	46,6	25,5	14,0	0,9	0,8	100,0	672	2477
Hajdu	31,0	39,7	21,8	6,3	0,9	0,3	100,0	690	2586
Heves	31,1	50,4	9,9	8,6	-	-	100,0	678	2705
Pest	29,9	35,0	18,2	14,0	2,1	0,8	100,0	422	1926
Somogy	25,7	46,8	17,3	8,8	1,2	0,2	100,0	878	2822
Szabolcs	57,6	25,8	10,0	5,4	0,3	0,9	100,0	636	2036
Szolnok	32,7	39,2	17,5	9,6	0,5	0,5	100,0	851	3494
Veszprém	32,1	20,4	31,7	12,8	2,6	0,4	100,0	775	2937
Átlag	29,1	40,1	19,4	9,8	1,1	0,5	100,0	717 *	2633 *

* Országos átlag